

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 1. No. 2. 1935.

Şerif Oğlu yadigârı

Dr. Med. M. F. Nafiz

Türk dili ile yazılmış bitiklerin eskilerindendir. Kitabın doğu kitab evlerinin çoğunda bulunması, bir zamanlar bu eserin tıbbın temeli kitaplar arasında olduğunu anlatır. Dili çok açıktır. Anadolu'nun Kastamonu, Ankara, aydın, Antalya, Bursa gibi yerlerinden çiçek, ot adlarını yazması, Şerif Oğlu'nun buraları gezip dolaştığı duygusunu verir. Ne zaman yaşadığı, yazık ki belli değildir. Bursalı Tahir bey, Osmanlı müelliflerini cilt, 3 sahife 204 ünde 1037 de yadigârı yazıp bitirdiğini gösteriyorsa da, yazı dili, daha eski olmasını düşündürür.

Yavuz Oğlu Kanunî Süleyman'ın tıp medresesi, vakfiyesi, çok işimize yarayacağı için olduğu gibi yazıyorum:

«... ilmî tıp için bina olunan medresei tıbbiyede fazilet ve kiyaset ve kuvvei Hadis ve ihsas ile maruf ve basiretü zekâ ve selâmeti havas ile mevsuf de kayiki ilmi mizana arif ve külliyyat ve cüz'iyatı ilmi ebdane vakıf eflâtunu zaman ve aristoyu avan etibbayı İsi dem manendi mümtaz ve hükemayı sabıkada «mucez» ve «yadigâr» olan kavaidi tahsil babında ikdam ve «mühimmatı şifa» da müntehab» ve sedid olan zevabıtı «teshil» emrinde ihtimam edip derslerine müdâvim ve sair malzemde mülâzim olcuk vazifei yevmiyesi 20 akçe ola»

Bu sözler arasında geçen Mucezi 677 yahut 687 yılında ölen علا الدين على بن الحزم القرشي المعروف بابن النفيس in eseri olup 4 makale üstüne tertib olunmuştur. Bir çok şerhleri vardır. Cemaleddin Aksarai şerhi حل الموجز «Hallalmucez» pek tanınmıştır. Mucez Türkçeye Muslihiddin Bin Şaban yâni Sururi elile çekilmiştir. Sururi 869 da ölmüştür. Ahmed bin Kemal tarafından Süleyman paşa adına, muccez şerhi «Tesis - al sıhha» tercüme edilmiştir. 567 S - 8. C 2 كشف المظنون عن أسامي الكتب والفنون İstanbul tabı.

Mucez, Kalkütede 1288 de basılmıştır. «Zenker» in şark kütübhanesi, Fohnnan'ın İran tıbbının tarihi menbalarına bakınız.

Şifa, Hacı paşanın «Şifaül eskam ve devaal alâm» adlı büyük eseridir, Arabcadır. Kendi el yazısıyla takımı Topkapı saray kütübhanesindedir. Tahir, O. M. C. 3. S. 212.

la nourriture qu'aux médicaments. On recommande un médicament au lieu de polypharmacie, on administre les médicaments à intervalles, et on recommande de ne jamais dégoûter un malade de médicaments. Ces pensées ne nous apprennent pas seulement le savoir et l'expérience de ce grand médecin turc, elle renferment aussi des points d'une importance capitale relatifs à la médecine turque qui méritent une étude comparative.

Ses recommandations sont très intéressantes du point de vue de l'histoire de la déontologie en médecine turque. En les lisant, on se rend très bien compte de l'attention soigneuse et des finesses dans le domaine pratique des médecins turcs de cette époque - là. Les explications concernant la visite du médecin auprès du malade, les mesures à prendre, le sommeil du malade, la nourriture et la médication sont dignes d'être lues avec la plus grande attention.

Türk Uygur tababetine ait üç resim

Dr. A. Süheyl Ünver

Istanbul Üniversitesinin değerli profesörlerinden *Dr. G. R. Rahmeti* 1932 senelerinde Berlinde neşrettiği (*Zur heilkunde der Uiguren*) eseri Uygur tababeti hakkında çok büyük bir kaynaktır. Bunlar tarafımdan ilmi bir tetkikten geçirildikten sonra tıbbi bir tasnifle hazırlanmış ve tab olunmak üzere bulunmuştur.

Bu eserlerden 1932 de basılan ikincisinde ele geçen dördüncü tomarın tetkikinde (sayfa 32,33) şu kayde tesadüf ettim :

— No. 4 Tomarın her iki ciheti Uygurca yazılmıştır. Diğer sayfalar Uygur - Buda kitab tomarına aittir. Kâğıt pek mukavim, genişliği 17,5 sm. dir. Tomarın baş ve nihayeti yırtılmıştır. Yazı büyük ve aşıkârdır. Diakritik noktalar bazı yerlerde yoktur. y, q olan yerlerde bir nokta konulmuştur. Tomar 3 tasviri havidir. İki oturmuş, çıplak erkek, diğeri ayakta olup fırça ve çin mürekkebi ile tersim olunmuş (Fig 1 - 2). Ayakta durmuş olanda kısa bir don mevcuttur. Her iki oturmuş şahısta vücudun aksamı muhtelifesinin isimleri yazılmıştır. Zikrolunan mahaller nokta ve hat ile gösterilmiştir. Üçüncüde mevkiler gösterilmiştir. İsimleri maalesef yazılmamıştır. Tam tafsilat hususunda (*Müller*) in merkezi Asyada tıbbi grafik hakkında makalesine bakılması. Ein Beitrag zur ärz-

tlichen Graphik aus Zentralasien (Turfan). (Arch. f. Gesch. d. Med. Bd. 15).

Tıb tarihi enstitümüzün abone olduğu bu mecmuanın bu cildi bulunmaması üzerine *Prof. Rahmeti* den bu resimleri ve bu sayfaları rica ettim. Tetkikat için gittikleri Berlinden Temmuz

(Fig. 1)

1935 de bana gönderdiler. Uygur tababeti eserime girecek olan bu resimleri daha önceden tıb tarihimize meraklı meslekdaşlara tanıtmak ve burada *Prof. Müller* ile, *Prof. Rahmeti* ye Türk tababetinin lâakal 13 asırlık mazisine ait bu vesikaları neşrettiklerinden dolayı teşekkür ve onların bu büyük keşiflerini tekrar

yad etmek istedim. Mevzuu bahsolan tomarın metni tercümesi budur :

- (1) Başta, dizde
- (2) Göğüste, elde, inçkit de
- (3) . . .
- (4—7) İnsanın humması olursa dişi felc olmuş olup musahabeye zevki yoktur. İşte onun tüğündür. Kalbin iki parmak altında ve altında . . .
- (8) . . .
- (9) . . .
- (10) . . .
- (11) Safra şiryarı bulunur.
- (12) Her ikisi (ilâç) iyidir.
- (13—14) geşik tutkalı Str. 1, kebabe 10. Vinini 5, Crataegus pinnatifida 3 Bkr, uzun biber, pişmiş veter.
- (15—16) Beherinden 2 Bkr, Suvateır 3 Bkr. Şeker ve bal beherinden 3 Str . . .
- (17) Süt ve et suyu beherinden 2 Si . . . ve . . . içirilir.
- (18—19) Vinini, beyaz ikisek, çınar tohumu.
- (20—21) Pişmiş veter, Devdar ağacı, biber ve uzun biber. Bu ilâçlardan müsavi miktarda dövülür, elekten geçirilir, toz yapılır.
- (22—23) Sıcak su ile içirilir. si . . . igene karşı iyidir.
- (24) Kan kusmasına karşı ilâç ve parssi ? . . .
- (25) Beherinden 5 Bkr, Acorus calamus ve bal beherinden 1 Str. dövülür, elekten geçirilir.
- (26—27) Bal ile yoğurulur, bundan hab yapılarak içirilir, kusma durur
- (28—30) Eğer Algaia Roxburghiana ve igdile müsavi miktarda alınır dövülür, elekten geçirilir, bal ile yoğurulur. Bundan hab yapılır, kusma durur.
- (31—32) Devamlı muannid kusmalar olursa kırmızı Ürgesin^[1] biber iyice dövülür, elekten geçirilir, Murut suyunda.
- (33) Yoğurulur, hab yapılarak her sabah
- (34) Verilir. Kusma durur.

Bu üç resim fırça ile yapılmış denmektedir. Aslını görmediğim için kat'i bir şey söyleyemezsem de hatırıma resme az vakıf olan bu sahifenin yazıcısı tarafından aynı kalemle tersim olduğu intibainı veriyor. Zira diğer Uygur resimlerinde gördüğümüz resimle meşgul üstatların çizgisine benzemiyor. Biz hekimler

[1] Akasya nevinden dikenli bir ağaç yahut mimoza gummifera.

arasında tıbbî bir bahsi alâkadar eden bir yazıda biraz resimle meşgul olanlar tarafından aynı kalemle bazı krokiler ilâve olduğunu görürüz. Bunlar da bu sahifeyi yazan ve hekim olması muhtemel olan zatın kaleminden çıkmıştır diye düşünüyorum. Eğer bu yazı başka bir mürekkeple yazılmış ise de resmin fırça ve çin mürekkebi ile yapılmış olması kabul olunabilir.

Her iki oturmuş şahısta vücudun muhtelif kısımlarının isimlerinin yazılmış olması Uygurlarda teşrih bilgilerine ve bunun

(Fig. 2)

insan vücudu haricinde de yerlerinin irae olunması cihetine kıymetli birer misaldır. Bu resimler Uygurların XIII asır, evvelki tababetlerinin ilmi esaslarını daha çok kuvvetlendirmektedir. İkinci resimde vücudun muhtelif kısımları noktalarla işaret olunmuş ve bunların tafsilâtı için hatlar da çekilmiştir. Maalesef bu mevkilerin isimleri yazılmamıştır. Lâkin bu resimde kuvvetli bir erkek tipi vardır. Kol ve göğüs adalâtı memeler hizasından iyi tebarüz ettirilmiş ve bunu çizmesi muhtemel olan hekim karın

adelâtinin en karakteristik hatlarına kadar dikkat etmiştir. Gösterdiği mevkilerin tafsilâtı olsaydı şüphesiz çok iyi olacaktı. Ne de olsa bu üç resim Türklerin orta Asyada büyük Uygur medeniyeti esnasındaki tababetlerini zenginleştirmekte ve kıymetlendirmektedir. Uygur tababeti hakkındaki bu bilgiler 14 asırlık ana yurddaki tababetimizin köklerini kuvvetlendiriyor.

Prof. Rahmeti de Uygur tababetine ait daha henüz okumamış bir çok sayfalar gördüm. Eski Mısır tıbbî Papirüsleri kadar ehemmiyetli olan bu sayfaların okunması Uygur tababeti hakkındaki mevcut bilgilerimizi arttıracaktır. Şimdiye kadar okunan sayfalardan Uygurların tababetinin ne kadar ilmî ve layık olduğunu öğrendik. Bugün bu cihetleri iyi biliyoruz. Orta Asyada eski Türk eedadımızın kurdukları büyük medeniyeti bütün dünyaya tanıtan *Von le Coq, Müller, W. Bang, Rahmeti* gibi büyük âlimleri tebcil ederken bunların eski Türklüğe kıymetli buluş ve görüşlerini havi eserlerini de her ilim adamımızın kendi tetkik sahası için gözden geçirmelerini tavsiye ederiz.

Trois illustrations de la médecine des Turcs Ouïgours.

Dr. A. Süheyl Ünver

M. R. Rahmeti, professeur à l'Université d'Istanbul, a publié à Berlin, en 1930 et 1932, deux ouvrages importants sous le titre «Zur Heilkunde der Uiguren». Aux pages 32—33 du livre imprimé en 1932, il est question d'un rouleau de texte médical en langue ouïgoure, déchiffré et qui contient 3 figures ; deux en représentent un homme nu assis, la troisième un homme debout. Deux figures sont munies des noms des diverses parties du corps, tandis que dans la troisième seulement les emplacements sont marqués, malheureusement sans indiquer les désignations respectives. On trouve des renseignements complets sur ces noms dans «Ein Beitrag zur ärztlichen Graphik aus Zentralasien (Turfan)» par M. Müller, Arch. f. Gesch. d. Med., Bd. 15.

Notre Institut d'Histoire de la médecine est reconnaissant à M. R. Rahmeti qui nous a fait connaître ces figures, ainsi qu'à M. Müller qui a écrit un article important sur ce sujet. En

lisant ces pages, on rencontre des renseignements précieux. Les données contenues dans ces livres et les figures sont des documents importants relatifs à la médecine turque dont le passé dans la patrie remonte de 14 siècles. Les figures sont un exemple des connaissances anatomiques des Ouïgours. Nous supposons qu'elles sont de la main du médecin qui écrivit le texte accompagnant. Ces textes relatifs à la médecine ouïgoure possèdent à notre avis autant de valeur pour le passé de la médecine turque que des papyrus de l'ancienne Egypte. Si, à côté des pages médicales lues jusqu'ici par M. R. Rahméti, on réussit à lire aussi d'autres textes existants et non encore déchiffrés, le passé de l'histoire médicale des Turcs en sera considérablement enrichi.

Eski Viyana tıp talimi ve onun Adli sultan Mahmud zamanında İstanbula yayılması

II

Prof. Dr. phil Karl Süsseim

München Üniversitesi Doğu dilleri Profesörü

tında öldüğü vakit yanında birinci hekim olarak yine Störk idi. İmparator Josefin dahili siyaseti temel taşlarından katolik kilisesinin nüfuzunu kırmak iken Avusturya hükümeti erkânı bu gibi efkâra peyrev olarak Störk olarak 1789 son baharında âzası bulunduğu mabeyn tetkikat komisyonu müşaveratında komisyonun ekseriyetiyle papalık makamı hukukuna mahsus dersler darülfünunlar nizamnamesinden kaldırılmasına tarafdâr idi.

1790 dan itibaren Habsburg hanedanının Almanya imparatorlarının başka hekimleri varmış. 1784 te Viyanada umumî hastane açılalı tıp tetebbüatı en ziyade orada temerküz ederek umumî hastanede müdir olan zat tıp tahsil ve tetebbü sahalarında en çok nüfuz sahibi oluyormuş. Störk imparator Josefin vefatı üzerine 1790 da umumî hastane tertibatını baştan aşağı değiştirmek teşebbüsünde bulunduysada muvaffak olmadı, projesi reddolundu. Bu andan itibaren Störkün saraydaki nüfuzu bir miktar daha azalmış ve cüz'î bir istisna ile memuriyetlerinde resmen ipka edildiyse de mahiyeti bazen elinden çıkıyordu. Störk hiç bir vakit